

เครื่องจักสาน : ปลายตะเพียนใบลาน

แต่เดิมจังหวัดพระนครศรีอยุธยาซึ่งเคยเป็นเมืองหลวงมาก่อนจึงทำให้มีโบราณสถานและศิลปะประเพณีที่สืบทอดมามากมาย ในด้านศิลปหัตถกรรม ชาวจังหวัดพระนครศรีอยุธยามีของดีมากมายหลายชนิด เช่น ปลายตะเพียนใบลาน มีดอรัญญิก งานจักสาน ฯลฯ

ปลายตะเพียนสานด้วยใบลานหรือที่นิยมเรียกกันว่า “ปลายตะเพียนใบลาน” เป็นงานหัตถกรรมพื้นบ้านที่โดดเด่นอย่างหนึ่งของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

สารานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานเล่ม 18 ได้อธิบายไว้ว่า ปลายตะเพียนใบลานเป็นเครื่องจักสาน ใช้เป็นเครื่องปลอบใจเด็ก ผู้ประดิษฐ์มักจะทำเป็นรูปปลาตัวโตเพียงตัวเดียวหรือลูกปลาห้อยเป็นบริเวณตรงปาก ใต้ท้อง และที่หาง เมื่อทำเสร็จแล้วจึงทาสีตัวปลาให้สวยงาม เครื่องจักสานชนิดนี้มีไว้เป็นเครื่องล่อใจเด็กที่ประสงค์จะดูปลา เพื่อให้ความเพลิดเพลิน รู้สึกง่วงและจึงนอนหลับไป

นักพัฒนาการเด็กในปัจจุบันยังได้ให้เหตุผลที่สนับสนุนปลายตะเพียนใบลานเอาไว้อีกว่าเป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านที่ดี ในขณะที่เด็กนั้นยังเล็กและยังควบคุมสายตาได้ไม่ดีเท่านัก ถ้ามีปลายตะเพียนใบลานมาแขวนและขยับไปขยับมาตามกระแสลมให้เด็กดู ก็จะช่วยให้เด็กฝึกฝนการควบคุมสายตาได้ และหากจะแขวนปลายตะเพียนให้เด็กดูเหนือเปลนอน ควรเป็นปลาที่ไม่ระบายสีจะปลอดภัยกว่า เพราะสีบนตัวปลานั้นหากหลุดร้อนออกมาและตกลงไปในเปล ไปเข้าตาเด็กหรือเด็กกินเข้าไปก็จะเป็นอันตรายได้ ปลายตะเพียนที่มีสีสันสวยงามจึงเหมาะสมที่จะนำไปแขวนประดับมากกว่าแขวนเหนือเปลให้เด็กดู

ในการสานปลายตะเพียนใบลานของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา คุณประพาส เรืองกิจ หรือที่ใครๆ รู้จักท่านในนาม “ป้าพิส” ซึ่งเป็นผู้ชำนาญการในการสานปลายตะเพียนระดับครูเล่าให้ฟังว่า การสานปลายตะเพียนใบลานนี้เป็นอาชีพที่ชาวไทยมุสลิม ตำบลภูเขาทองทำกันมานานกว่าร้อยปีแล้ว และได้ยึดอาชีพการสานปลายตะเพียนใบลานมาเป็นอาชีพหลักตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

วัสดุที่ใช้ในการสานปลาตะเพียนได้แก่ ไบลานแห้ง สีนํ้ามัน น้ำมันสำหรับผสมสี สีเมจิก ผงบรอนซ์ทอง
เข็ม ด้าย ลวด พู่กัน แปรง กรรไกร ที่เย็บกระดาษ และคีมปากจิ้งจก

วิธีการทำปลาตะเพียนจะเริ่มจากนำไบลานมาตัดออกให้ได้ขนาดตามความต้องการ ซึ่งเรียกกระบวนการ
นี้ว่า การเลียดไบลาน จากนั้นนำไบลานมาสานเป็นปลาตะเพียน และส่วนประกอบอื่นๆ ได้แก่ กระจงม ปักเป้า
กระตังเกลือ และใบโพธิ์ เมื่อสานตัวปลาตะเพียนเสร็จแล้ว จึงนำหางมาติดเข้าไป เป็นอันแล้วเสร็จการทำปลา
ตะเพียนไบลาน

รูปแบบของปลาตะเพียนไบลานที่นำมาประกอบเข้าด้วยกัน เช่น ปลายักษ์ ปลาลูกสิบสอง ปลาลูกแก้ว
ปลาลูกหก ปลาสี่ ปลาระย้า ปลาจิว และปลาแผน (โมบาย)

ท่านที่สนใจสามารถหาอ่านได้ในหนังสือภูมิปัญญาพื้นบ้านไทย เล่ม2

ณ ห้องสมุดบรรณศิลป์อาคาร ศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพระหว่างประเทศ อ. บางไทร จ. พระนครศรีอยุธยา

สอบถามข้อมูลเพิ่มเติม โทร.1289 หรือ www.sacict.or.th